

LIETUVOS LIAUDIES ARMIJOS REORGANIZAVIMO Į 29-AJĄ TERITORINĮ RAUDONOSIOS ARMIJOS ŠAULIŲ PULKĄ ISTORIJA 1940–1941 M.

Aleksandr ČAPENKO

Istorijos mokslų kandidatas,

Murmansko valstybinio pedagoginio universiteto

Visuotinės istorijos katedros docentas

1940 m. vasarą Baltijos šalys – Estija, Latvija ir Lietuva – neteko nepriklausomybės ir, kaip gavusios Sąjungos Respublikos, įėjo į SSRS sudėtį. 1940 m. birželio viduryje Lietuvoje į valdžią atėjo prosovietinė vyriausybė, kuriai vadovavo rašytojas Justas Paleckis. Naujoji Vyriausybė pradėjo iš esmės „laužyti“ visus ankstesnio, buržuazinio valstybės aparato elementus. Turėjo keistis ir Lietuvos ginkluotosios pajėgos. Jos buvo pervadintos į Lietuvos liaudies armiją, o paskui, kai Lietuva inkorporuota į SSRS sudėtį, buvo pradėta Lietuvos liaudies armiją integruoti į Darbininkų ir valstiečių Raudonąją armiją.

Oficialiai apie tai buvo pranešė 1940 m. rugpjūčio 17 d. SSRS gynybos liaudies komisaras, Sovietų Sąjungos maršalas S. K. Timošenka (direktyva Nr. 0/2/105022). Vykdyti šią direktyvą buvo nurodyta Pabaltijo ypatingajai karinei apygardai („PribOVO“), kuri buvo sukurta trijose Pabaltijo respublikose. Jau 1940 m. rugpjūčio 20 d. Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos vadas, generolas pulkininkas A. D. Loktionovas, specialiu įsakymu apygardai pareikalavo nedelsiant vykdyti gynybos liaudies komisariato direktyvą Nr. 0/2/105022. Pirmiausia iš visų trijų reorganizuojamų Liaudies armijų štabų buvo pareikalauta iki rugpjūčio 22 d. pateikti apygardos štabui apdorotus duomenis apie žmonių skaičių karinėse dalyse, ginkluotę bei karinių dalių dislokavimą ir perduoti Raudonosios armijos apsaugai visus Liaudies armijų gyvenamojo fondo objektus ir nekilnojamąjį turtą. Paskui darbą turėjo pradėti specialios komisijos, kurios nuo rugpjūčio 25 d. iki rugsėjo 10 d. aprašė ir priėmė visą karinį turtą.

Pagal Gynybos liaudies komisaro nurodymą, buvo numatyta reorganizuoti visų trijų Pabaltijo respublikų Liaudies armijas į tris teritorinius Raudonosios armijos šaulių korpusus. Lietuvos Liaudies armija buvo performuojama į 29-ąjį teritorinį šaulių korpusą (TŠK), kuris įėjo į Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos sudėtį.

Nuo rugpjūčio 25 d. iki rugsėjo 5 d. buvo planuojama Lietuvos Liaudies armijos dalį iš naujo suformuoti korpusų junginius pagal patvirtintus etatus, o paskui nuo rugsėjo 5 d. iki 10 d. įgyvendinti asmeninės sudėties, arklių ir materialinės dalies korpuso perdislokavimą į naujus nuolatinės dislokacijos punktus, kuriuos nustatydavo Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos štabas. Po to, rugsėjo 10–14 d. speciali komisija, vadovaujama 11-osios armijos štabo viršininko pavaduotojo, apžiūrino suformuotus 29-ojo TŠK junginius, vertindama jų komplektiškumą, išdėstymą ir aprūpinimą.

Užbaigti visų trijų teritorinių šaulių korpusų formavimo procesą buvo numatyta 1940 m. rugsėjo 15 d. Direktyvoje oficialiai pareikšta, kad teritoriniai šaulių korpusai yra laikinosios formuotės ir turi egzistuoti tik tai vienerius metus. Per tą laikotarpį jie turi būti išvalyti, pašalinant nepatikimus elementus, kariai turi išmokti rusų kalbą ir persikvalifikuoti pagal Raudonosios armijos programą ir įstatus.

Vertinant reikia pažymėti, kad jeigu 1941 m. birželio 22 d. nebūtų prasidėjęs Didysis tėvynės karas, nubraukęs visą tolesnę trijų teritorinių šaulių korpusų istoriją, tai jau 1941 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. jie būtų paversti paprastais eksteritoriniais Darbininkų ir valstiečių Raudonosios armijos (DVRA) šaulių korpusais.

Nurodytu terminu formavimas nebuvo baigtas. Kaip pažymėta Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos nutarime, pagrindinė priežastis buvo „apygardos valdybų ir štabo skyrių viršininkų, taip pat TŠK vadų nusišalinimas nuo to darbo“. Galutinis teritorinių šaulių korpuso kūrimo baigimas pagal šią direktyvą buvo nukeltas 1941 m. sausio 1 d.

Dėl SSRS gynybos liaudies komisaro direktyvoje Nr. 0/2/105022 numatytų etatų: kiekvieną TŠK, kartu 29-ąjį, sudarė korpuso valdyba, dvi šaulių divizijos, korpuso artilerijos pulkas, korpuso zenitinės artilerijos divizionas, korpuso ryšių batalionas, korpuso išminuotojų batalionas ir korpuso oro eskadrilė. Iš viso taikos metu korpuse buvo 15142 žmonės. Latvijos ir Lietuvos korpuse be šių etatų dar buvo pridėtas ir kavalerijos pulkas. Įdomu tai, kad etatai karo metu įsakyme nustatyti ir nurodyti nebuvo.

**Teritorinio šaulių korpuso etatai pagal SSRS GLK 1940 m. rugpjūčio 17 d.
 direktyvą Nr. 0/2/105022**

Korpuso valdyba	53 žm.
Kavalerijos pulkas	1175 žm.
Korpuso artilerijos pulkas	1594 žm.
Korpuso zenitinės artilerijos divizionas	350 žm.
Korpuso ryšių batalionas	358 žm.
Korpuso išminuotojų batalionas	579 žm.
Korpuso oro eskadrilė	208 žm.
Iš viso korpuso valdyboje	4217 žm.
Šaulių divizijos valdyba	69 žm.
Trijų šaulių pulkų valdyba, kiekvienoje iš jų:	1410 žm.
Lengvasis artilerijos pulkas	436 žm.
Haubicų artilerijos pulkas	673 žm.
Žvalgybos batalionas	95 žm.
Ryšių batalionas	130 žm.
Išminuotojų batalionas	148 žm.
Prieštankinių pabūklų divizionas	92 žm.
Zenitinės artilerijos divizionas	94 žm.
Pristatymo automobilių kuopos ir medicinos ir sanitarijos bataliono kadrai	33 žm.
Iš viso vienoje šaulių divizijoje	6000 žm.
Iš viso dviejose šaulių divizijose	12000 žm.
Iš viso teritoriniame šaulių korpuse	16317 žm.

Dar norėtūsi pabrėžti, kad kol korpusai buvo kaip teritoriniai korpusai, jie turėjo būti išlaikomi iš Respublikos biudžeto. Su 22-uuju (Estijos) ir 27-uuju (Latvijos) korpusu taip ir įvyko. Karo priemonių aprūpinimą iš Raudonosios armijos jie pradėjo gauti nuo 1941 m. sausio 1 d. O Lietuvos 29-asis TŠK karo

priemonėmis ir maistu aprūpinamas iš DVRA dar nuo 1940 m. rugpjūčio 20 d. Tačiau iki to laiko, kol Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą, korpusas negavo naujos sovietinės ginkluotės – buvo naudojami ginklai, technika, amunicija ir kitas turtas, atitekęs kaip palikimas iš Liaudies armijos. Be to, visi 1941 m. pavasarinio šaukimo šauktinio amžiaus Lietuvos gyventojai buvo siunčiami tarnauti į 29-ąją teritorinį šaulių korpusą.

SSRS gynybos liaudies komisaro direktyva visuose trijuose korpusuose buvo išlaikyta Liaudies armijų aprangos forma, kuri iš principo mažai kuo skyrėsi nuo nacionalinės armijos aprangos. Nuo uniformų buvo nuimti ankstesni skiriamieji ženklai ir apskritai nenaudojami antpečiai. Prie kepurų pradėtos tvirtinti raudonosios žvaigždės – DVRA emblemos, buvo siuvami antsiuvai ir ant rankovių tvirtinami skiriamieji ženklai, naudojami Raudonojoje armijoje. Pagal Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos vado įsakymą aprangos forma turėjo būti pakeista iki 1940 m. rugpjūčio 29 d. Ankstesnė aprangos forma teritoriniuose šaulių korpusuose išliko ne dėl noro išlaikyti kokį nors tęstinumą iš Liaudies ir nacionalinės armijos, o tai lėmė tik utilitariniai sumetimai. Svarbu tai, kad karių perrengimui sovietiniais kariniais drabužiais reikėjo milžiniškų lėšų, o 1940 m. korpusai buvo išlaikomi iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos SSR biudžeto, vadinas, buvo neįmanoma greitai visų karių perrengti. Be to, apygardos sandėliuose buvo gana daug kario aprangos, likusios iš Pabaltijo kariuomenės, kurios nepanaudoti nebuvo prasmės, tuo labiau, kaip buvo pažymėta dokumentuose, „daiktinis turtas [buvo] geros būklės“. Generalitetas, taip pat iš DVRA atvykę politiniai darbuotojai, iki 1941 m. buvo visiškai perrengti sovietine karine uniforma. Daugelis vadų ir eilinių karių baigė dėvėti senų armijų aprangą. Korpusuose, sprendžiant iš gausių nuotraukų, išliko ir ankstesnių armijų šalmai – 29-ajame Lietuvos teritoriniame korpuse buvo dėvimi vokiškojo pavyzdžio šalmai.

Korpusuose pradėti studijuoti Raudonosios armijos įstatai ir programos, išverstos į estų, latvių ir lietuvių kalbas. Be to, buvo vykdomas darbas rengiant teritorinių korpusų karius karinei priesaikai. Pradėtas įgyvendinti ir ideologinis naujų Raudonosios armijos kariškių parengimas.

Iš tiesų kartu su karinių dalių performavimu buvo atliekamas ir karo prievolinių apskaitos ir šaukimo organų reorganizavimas. Taline, Rygoje ir Kaune buvo sukurti respublikiniai kariniai komisariatai, o respublikų apskrityse (rajonuose) pradėtas rajoninių karinių komisariatų kūrimas. Jie buvo kuriami remiantis Pabaltijo šalyse nepriklausomybės laikotarpiu egzistavusių vietos kariniu valdymu.

Kiekvienoje iš nacionalinių armijų egzistavusios karo mokyklos buvo performuotos į pėstininkų DVRA mokyklas, skirtas rengti armijos vadus specialiai

teritoriniams šaulių korpusams. Lietuvoje karo mokykla iš pradžių buvo Kaune, o paskui ją perkėlė į Vilnių. Pėstininkų mokykloje buvo numatyta turėti vieną batalioną Lietuvos 29-ojo teritorinio šaulių korpuso armijos vadams rengti. 1940 m. rugsėjį batalionų skaičius buvo padidintas iki dviejų (kiekviename – po tris kuopas). Mokyklos viršininku tapo pulkininkas Kiršinskas, o politiniu vadu – Povilavičius.

Nors Lietuvos 29-ojo TŠK karių skaičius buvo mažesnis negu nepriklausomo laikotarpio Lietuvos kariuomenėje, o ir pačių karinių dalių korpusuose buvo mažiau, atsirado rimtų problemų dėl gyvenamojo fondo ir parkų technikai. Daugiausia tai buvo susiję su tuo, kad didžiąją karinių objektų, anksčiau priklausiusių Estijos kariuomenei, *užėmė 1940 m. įvestos į Lietuvą*¹ DVRA dalys. Tačiau ir šiuo klausimu situacija 29-ajame korpusuose buvo geresnė negu 22-ajame ir 24-ajame – kareivinėse gyveno 90 proc. karių, tačiau labai trūko arklidžių, sandėlių ir automobilių garažų.

Taigi 29-ojo teritorinį šaulių korpusą sudarė buvusios Lietuvos Liaudies armijos kariai, ginkluotė, transportas, amunicija, karinė apranga ir iš dalies – jos gyvenamasis fondas. Karinio turto perteklius, likęs pasibaigus formavimui, buvo perduodamas pagal aktus į Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos sandėlius, buvusius Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijoje.

Pagrindinės organizacinės priemonės, performuojant Lietuvos liaudies armiją į 29-ąjį teritorinį šaulių korpusą iki galo įgyvendintos 1940 m. rugpjūčio 21 d. Vadinausi reikėjo dar papildomai 20708 žmonių iš Liaudies armijos ir Karinės ministerijos.

Vykstant formavimui, Gynybos liaudies komisaro direktyva patvirtinti 29-ojo teritorinio šaulių korpuso etatai buvo keičiami keletą kartų didinant tų etatų skaičių. Pagal 1940 m. rugpjūčio 19 d. 29-ojo TŠK organizavimo planą buvo numatyta korpuso valdyboje ir visose korpusui pavaldžiose dalyse turėti 4108 žmones, 179-ojoje teritorinėje šaulių divizijoje – 6002 žmones, 184-ojoje teritorinėje šaulių divizijoje – 6013 žmonių, iš viso – 16977 žmonių. Galutinai patvirtinti 29-ojo teritorinio šaulių korpuso etatai atrodė taip: korpuso valdyba ir korpusui pavaldžios dalys – 4318 žmonių, 179-oji ir 184-oji šaulių divizijos – po 6004 žmones, pėstininkų mokykloje – 1654 žmonės, iš viso korpusuose – 17980 žmonių. Galimas daiktas, asmeninės sudėties etatų skaičiaus padidinimas buvo susijęs su tuo, kad formuojant 29-ąjį TŠK liko gana didelis visai šiuolaikiškos karinės technikos perteklius, kurį buvo nuspręsta ne atiduoti į sandėlius, o panaudoti papildomų karinių dalių formavimui. Taigi zenitinės artilerijos pulko ir

---

¹ Taip nurodyta originale – vert. pastaba.

Lietuvos karinių ginkluotųjų pajėgų turto pertekliaus sąskaita virš etatų prie 29-ojo TŠK buvo sukurtas antrasis zenitinės artilerijos divizionas ir dvi naikintuvų eskadrilės, kurias buvo planuojama panaudoti vietinių objektų priešlėktuvinei oro gynybai užtikrinti.

Be karinės mokyklos, 1940 m. rugsėjo 18 d. karių skaičius korpuso padalinuose buvo toks: štabas ir korpuso dalys – 3813 žmonių, 179-oji teritorinė šaulių divizija – 5123 žmonės, 184-oji teritorinė šaulių divizija – 4623 žmonės.

Nebuvo galvojama apie tai, kad, išformavus Liaudies armiją, buvo karių skaičiaus perteklius, 1940 m. rugsėjo 21 d. 29-asis teritorinis korpusas buvo ne visiškai sukomplektuotas ir trūko kariškių. Korpuso vadų buvo tik 67 proc., jaunesniųjų armijos vadų – 70 proc. 29-ojo TŠK eilinių užteko. Apskritai kariai sudarė 89 proc. nuo visų etatų reikiamo žmonių skaičiaus – tai buvo daugiau palyginti su 22-uoju (Estijos) TŠK (67 proc.), bet mažiau negu 24-ajame (Latvijos) korpuse.

Ypač trūko politinių darbuotojų, artilerininkų ir techninių karinių pajėgų specialistų. 29-ajame teritoriniame šaulių korpuse tarnauti iš DVRA buvo paskirti 272 žmonės, jie sudarė 11 proc. visų reikalingų vadų etatų.

Palyginti su Estijos ir Latvijos korpusais 29-asis teritorinis korpusas turėjo daugiausia arklių. Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos duomenimis, 1940 m. rugpjūčio 21 d. arklių korpuse buvo 100 proc. reikiamo skaičiaus, be to, keletas arklių buvo perduotas į 22-ąjį (Estijos) TŠK. Lietuvos korpuse lengvųjų ir krovininių automobilių buvo tiek, kiek turėjo būti pagal etatų sąrašą. Patrankų buvo 85 proc., haubicų – 91 proc. Geriau už 22-ąjį ir 24-ąjį TŠK Lietuvos korpusas turėjo ir sunkiosios pėstininkų ginkluotės – batalionų minosvaizdžių buvo reikiamas 100 proc. 29-ojo teritorinio šaulių korpuso valdyba ir štabas buvo formuojamas iš Lietuvos liaudies armijos štabo, *korpuso ryšių batalionas* – Estijos² iš Liaudies armijos ryšių bataliono, korpuso išminuotojų batalionas – iš Lietuvos liaudies armijos 1-ojo ryšių bataliono karių. Korpuso artilerijos pulkas buvo suformuotas iš Lietuvos armijos 3-ojo ir 4-ojo artilerijos pulkų, korpuso zenitinės artilerijos divizionas suformuotas iš Lietuvos armijos zenitinės artilerijos būrio. 26-asis korpuso kavalerijos pulkas buvo sukurtas reorganizavus Liaudies armijos 1-ąjį ir 2-ąjį kavalerijos pulkus. Iš Lietuvos karinių ginkluotųjų pajėgų padalinių buvo sukurta korpuso oro eskadrilė. Korpuso štabas įsikūrė Kaune, čia buvo dislokuotos ir visos korpusui pavaldžios dalys, tik artilerijos ir kavalerijos pulkai buvo Vilniuje.

² Taip originale – vert. pastaba.

179-oji teritorinė šaulių divizija buvo formuojama Vilniaus ir Joniškio rajone Lietuvos liaudies armijos 1-osios pėstininkų divizijos pagrindu, o kuriant 184-ąją teritorinę šaulių diviziją buvo pritraukti Lietuvos armijos 2-osios ir 3-osios pėstininkų divizijų junginiai. Divizijos buvo kuriamos rajone Utena–Biržai–Zarasai.

Šaunamoji ir artilerinė ginkluotė, gauta 29-ojo teritorinio šaulių korpuso ginklavimui, kaip pažymėta dokumentuose, buvo „pačių įvairiausių tipų“ „seno pavyzdžio [...] gerokai susidėvėjusi“. Tačiau tokie teiginiai didesne dalimi taisytini Estijos ir Latvijos armijoms. Lietuvos armijos šaunamoji ginkluotė buvo šiuolaikiškų pavyzdžių. 29-ojo TŠK karių šautuvai ir karabinai buvo vieno tipo ir kalibro –7,92 mm Vokietijos firmos „Mauzer“. 1898 m. ir 1924 m. pavyzdžio. Iš viso iš Lietuvos liaudies armijos pagal žiniaraščius buvo priimta įvairių sistemų 117567 šautuvų ir karabinų. Iš jų 10839 išskirti korpuso dalims apginkluoti, o likę – aiduoti į sandėlį.

Rankiniai kulkosvaidžiai, naudoti korpuso dalyse, visi buvo pagaminti Čekoslovakijoje, ZB–26 (priėmimo aktuose šis modelis kažkodėl buvo pažymėtas kaip „Bris“). Visi 853 Lietuvos liaudies armijos turėti ZB–26 buvo panaudoti kariams apginkluoti o senesni rankiniai kulkosvaidžiai MG–08/15 ir kiti – atiduoti į sandėlius. Sunkieji kulkosvaidžiai buvo vieno modelio ir kalibro –7,92 mm MG–08 (vokiškas garsiojo kulkosvaidžio „Maksim“ variantas su pavažiniu lafetu). Iš 828 tokių kulkosvaidžių. priimtų pagal aktą iš Lietuvos liaudies armijos, korpusas gavo 384.

Pėstininkai kaip sunkiuosius ginklus naudojo Brandto prancūziškojo modelio 81 mm minosvaidžius. Priėmimo akte šie minosvaidžiai vadinami „suomiškais“. Galimas daiktas, kad jie iš tikrųjų buvo pagaminti Suomijoje pagal prancūzų licenciją ir įsigyti Lietuvos. Kariuomenei perduoti 42 minosvaidžiai, o 69 atiduoti į sandėlį. Ten pat atsidūrė ir vienintelis 120 mm minosvaidis, kurį anksčiau turėjo Lietuvos liaudies armija.

Artilerinė ginkluotė buvo labai marga. Į artilerijos ir haubicų pulkus buvo perduotos 76 mm rusiškos 1902 m. pavyzdžio lauko patrankos (16 vnt.), 75 mm prancūziškojo pavyzdžio (84 vnt.) ir angliški 83,8 mm lauko pabūklai (9 vnt.), 105 mm Šneiderio sistemos 1936 m. pavyzdžio haubicos (68 vnt.). Visos kitos artilerinės sistemos, daugiausia – pasenusios konstrukcijos, buvo atiduotos į sandėlius.

Prieštankiniai šaulių divizijų divizionai ir šaulių pulkai gavo 92 vnt. 20 mm pabūklų, pagamintų Šveicarijos firmos „Erlikon“.

Korpuso zenitinės artilerijos divizionų ir analogiškų šaulių divizijų junginių ginklavimui buvo numatyta daugiausia naudoti 124 iš Lietuvos armijos gautus 20 mm vokiškus pabūklus „BSV“. Tačiau dokumentuose užfiksuotas tik, kad

perduota vienuolika tokių pabūklų į korpusą. Galimas daiktas, vėliau į formuojamas dalis buvo perduotas papildomas tokių patrankų skaičius. Įdomu tai, kad tarp ginkluotės, perduotos iš Lietuvos liaudies armijos, nepažymėti Lietuvos armijos turėti zenitiniai pabūklai – penki 40 mm ir devyni 75 mm. Remiantis dokumentų analize sunku pasakyti, ar tos artilerijos sistemos buvo perduotos korpusui, ar jas taip pat atidavė į sandėlį.

Išformavus Lietuvos liaudies armiją DVRA atiteko 54 pavyzdžio šarvuotoji technika – 44 lengvieji tankai (12 „Reno“ FT–17 ir 32 „Vickers–Karden–Lloid“) ir 10 šarvuotųjų automobilių (4 šiuolaikiški „Landsverk“, pirkti Švedijoje, 2 „Vensk–Mersedas“ ir 4 „Daimler“). Korpuso junginiams iš jų buvo perduoti tik 6 tankai „Vickers–Karden–Lloid“ ir 6 šarvuotieji automobiliai, be to 29-ajam TŠK perduota 190 lengvųjų, 361 krovininis ir 47 specialieji automobiliai. Visa kita šarvuotoji technika, transporto priemonės, motociklai ir dviračiai buvo atiduoti į Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos sandėlius.

Vertinant 29-ojo TŠK sukomplektavimą ginklų ir technikos atžvilgiu, apskritai reikia pažymėti, kad palyginti su Estijos ir Latvijos korpusu jis buvo apginkluotas geriau. Iš dalies šaunamoji ginkluotė buvo pati šiuolaikiškiausia (ypač kulkosvaidžiai ir pistoletai) ir vieno kalibro. Pati opiausia problema buvo tai, kad trūko artilerijos traktorių ir vilkikų sunkiesiems pabūklams gabenti. Kiekvienas teritorinio korpuso artilerijos pulkas privalėjo turėti 45, o kiekvienas haubicų artilerijos pulkas teritorinėje šaulių divizijoje – po 21 vikšrinį traktorių, tačiau TŠK 615-ajame korpuso artilerijos pulke 1940 m spalio 12 d. buvo tik du iš numatytų pagal etatus traktorių. O divizijos haubicų artilerijos pulkuose turėjo būti po 21 traktorių pulkui, tačiau nebuvo nė vieno. Nekomplektiškumui likviduoti buvo nusiųsta paraiška DVRA Vyriausiajai šarvuotųjų automobilių ir tankų valdybai, tačiau ji nebuvo patenkinta – šių mašinų labai trūko ir kitose Raudonosios Armijos dalyse. Dėl to 615-ajame korpuso artilerijos pulke ir divizijų haubicų artilerijos pulkuose technikai vilkti teko naudoti arklius. Mechaninių priemonių nekomplektiškumas gana smarkiai buvo jaučiamas ir prieštankiniuose divizionuose bei 179-ojoje ir 184-ojoje teritorinėse šaulių divizijose – dėl tokios pabūklų vilkimo technikos stygiaus tuose junginiuose faktiškai sužlugdavo karinis parengimas,

Korpuso kariniai vadai buvo atrenkami po visapusio patikrinimo ir konsultacijų su naujų Pabaltijo sovietinių respublikų vyriausybėmis iš pačių patikimiausių Lietuvos liaudies armijos generolų ir karininkų, anksčiau tarnavusių nacionalinėje Lietuvos kariuomenėje.

29-ojo teritorinio korpuso vadu(e. p.) buvo paskirtas divizijos generolas V. I. Vitkauskas. Visi kiti vadai ir politiniai darbuotojai taip pat oficialiai figūravo

dokumentuose kaip „einantys pareigas“. Eiti korpuso vado pareigas paskirtas DVRA generolas majoras Anatolijus Nikolajevičius Rozanovas, korpuso štabo viršininko – generolas Žemaitis. 29-ojo teritorinio korpuso komisaro pareigas Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos vado 1940 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu Nr. 0010 buvo paskirtas politinis darbuotojas, atvykęs iš DVRA, brigados komisaras A. V. Cariovas. 26-ajam kavalerijos pulkui vadovavo pulkininkas Stanislavas Gudelis, 615-ajam korpuso artilerijos pulkui – pulkininkas Vladas Bernardovičius Sidzikauskas.

Vadovauti 179-ajai šaulių divizijai paskirtas divizijos generolas S. I. Pundzevičius, jo pavaduotoju – majoras Aleksandras Josifovičius Ustinovas (iš DVRA). Divizijos šaulių pulkų vadais buvo paskirti: 215-ojo – pulkininkas Antonas Adamovičius Šurkus, 234-ojo – generolas Albinas Stanislavovičius Čapauskas–Čapas, 259-ojo – pulkininkas leitenantas Antonas Vikentjevičius Špokevičius. Vėliau 1940 m. gruodžio 13 d., 29-ojo TŠK vado įsakymu generolas Pundzevičius buvo išleistas į atsargą, o divizijai ėmė vadovauti 234-ojo šaulių pulko vadas generolas Čapauskas–Čapas. 234-ąjį šaulių pulką priėmė pulkininkas Riackas. Vadovauti 618-ajam artilerijos pulkui buvo pavesta majorui Antonui Adamovičiui Dabkui, 619-ajam haubicų artilerijos pulkui – pulkininkui Adamui Ivanovičiui Janavičiui.

Eiti 184-osios šaulių divizijos vado pareigas pradėjo brigados generolas V. karvelis, jo pavaduotoju tapo pulkininkas Matvejus Ivanovičius Vinogradovas (iš DVRA). Divizijos štabui vadovavo pulkininkas Kiršinas, o politinio skyriaus viršininku buvo bataliono komisaras Berežinskis. Šios divizijos 262-ajam šaulių pulkui vadovavo pulkininkas leitenantas Josifas Matvejevičius Listopadskis, 294-ajam – pulkininkas Antonas Fomičius Breinelis, 297-ajam – pulkininkas Adolfas Ivanovičius Urbšas. Vadovauti 616-ajam artilerijos pulkui ėmė pulkininkas Petras Josifovičius Daukšys, 617-ajam haubicų artilerijos pulkui – pulkininkas Alfonsas Kiprijanovičius Sklerys.

Nors jau po 1940 m. rugpjūčio 29 d. pagal Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos Karinės tarybos nutarimą visi šie kariškiai turėjo Raudonosios Armijos laipsnius ir nešiojo jos skiriamuosius ženklus, oficialiai sovietiniai generolų laipsniai 29-ojo TŠK vadams buvo suteikti tiktai SSRS gynybos liaudies komisaro 1940 m. gruodžio 29 d. sprendimu.

Generolo leitenanto laipsnį gavo tik 29-ojo teritorinio korpuso vadas Vincas Josifovičius Vitkauskas. Raudonosios Armijos generolais majorais tapo korpuso štabo viršininkas Jonas Kazimirovičius Černius ir 179-osios šaulių divizijos vadas Stanislavas Juozas Pundzevičius, 184-osios šaulių divizijos vadas Vla-

dislavas Karvelis, 234-ojo šaulių pulko vadas Albinas Stanislavovičius Čapauskas–Čapas. Intendantinės tarnybos generolu majoru tapo Zenonas Jonas Gerulaitis, korpuso tiekimo viršininkas, artilerijos generolo majoro laipsnį gavo Vincas Jonas Gerulaitis, korpuso artilerijos viršininkas.

Vertinant Lietuvos liaudies armijos reorganizavimo į 29-ąją teritorinį šaulių korpusą procesą reikėtų pažymėti, kad nepaisant visų pastangų, kurias dėjo vadovybė ir asmeninė sudėtis, TŠK taip ir netapo visiškai pasirengusiu kovoti Raudonosios Armijos junginiu. Visą antrąją 1940 m. pusę pati svarbiausia užduotis iš tiesų buvo korpuso dalių ir junginių organizavimas bei sąlygų normaliai kovinei ir politiniai parengčiai sudarymas. Tačiau sumanyto mokymo korpusas 1940 m. taip ir nepradėjo, nes nebuvo išverstų į *rusų kalbą*³ Raudonosios Armijos įstatų ir mokymo priemonių – jos pasirodė tik 1940 m. spalio mėn. 1941 m. pradžioje ši problema apskritai jau buvo išspręsta, dalys gavo įstatus ir mokymo priemones *estu*⁴ kalba, 1941 m. vasario 23 d. kariai priėmė priesaiką. 184-ojoje šaulių divizijoje pirmasis priesaiką davė jos vadas generolas majoras V. Karvelis, kuris paskui asmeniškai priimdavo divizijos vadų priesaikas.

1941 m. gegužės mėn. korpuso dalys buvo išvestos į vasaros stovyklas. Prasidėjo aktyvus kovinis mokymas, atrodytų, buvo sukurtos sąlygos geriau parengti ir fiziškai ir pagerinti kovos žinias, tačiau tuo metu, nuo 1941 m. birželio mėn., prasidėjo masinio 29-ojo TŠK vadų iš buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų ir generolų arešto banga. Ir tai buvo daroma ne tiesiogiai korpuse, o pasinaudojant ta dingstimi, kad jie siunčiami mokytis į Raudonosios Armijos karo akademijas. Nors 29-ojo teritorinio šaulių korpuso vadas išvengė daugelio Lietuvos karininkų ir generolų likimo, mokytis į akademiją jis vis dėlto išvyko, perdavęs savo pareigas 1941 m. birželio 13 d. generolui majorui A. G. Samochinui, su kuriuo korpusas ir sulaukė Didžiojo tėvynės karo pradžios. 1941 m. birželio 14 d. Pabaltijo respublikas užgriuvo košmariška gyventojų deportacijos banga. Artėjančio karo su Vokietija sąlygomis tokia trumparegiška SSRS politika Pabaltijo respublikose sužlugdė normalų kovinį mokymą, paskatino antisovietinių nuotaikų stiprėjimą teritoriniuose šaulių korpusuose ir gerokai susilpnino discipliną. Šie veiksniai, kartu su šiuolaikiškos ginkluotės trūkumu ir ikikarinių mobilizacinių priemonių neparengimu Pabaltijyje tiesiogiai paskatino, kad teritoriniai šaulių korpusai prieš pat prasidedant Didžiajam tėvynės karui taip ir netapo gerai parengtais ir apmokytasis Raudonosios Armijos junginiais.

³ Taip originale – vert pastaba.

⁴ Taip originale – vert pastaba.

29-ojo (Lietuvos) teritorinio šaulių korpuso pavyzdys yra akivaizdus. Jau 1941 m. birželio 23 d. korpuso padaliniai neįstengė susidoroti su kovine užduotimi – pridenkti Vilnių. Dėl to 29-asis TŠK greitai atsidūrė apsuptyje ir daugelis karių dezertyravo. Iš apsupties išsiveržė tik korpuso štabas (veikiausiai, ten buvo kadriniai vadai iš DVRA), atskiros karių grupės ir dvi prieštankinės artilerijos diviziono baterijos.

1941 m. birželio 25 d. buvo priimtas sprendimas – nacionalinių korpusų dėl asmeninės sudėties nekomplektiškumo ir „pavojaus, kad gali pasireikšti kontrrevoliuciniai elementai“ į kovą nesiųsti, o papildomo sukomplektavimo dingstimi išvesti į RSFSR teritoriją. 1941 m. birželio 26 d., vykdydamas Šiaurės Vakarų fronto vado įsakymą, korpusas pasitraukė į Veličės rajoną.

Mobilizacijos Lietuvoje nepavyko įvykdyti, nes vokiečiai greitai ją užgrobė. Dėl to lietuvių tautybės karių korpuse liko labai mažai – daugiausia tai buvo eiliniai ir jaunesnieji karo vadai. Vykstant į naujas pozicijas buvo gautas netikėtas ir nesuprantamas karo meto sąlygomis įsakymas – demobilizuoti tuos korpuso karius, kurie buvo Lietuvos SSR piliečiai. Šis žingsnis buvo motyvuotas nerišliu pareiškimu apie Pabaltijo respublikų piliečių dezertyravimą iš teritorinių šaulių korpusų.

Taigi jau 1941 m. liepos pradžioje 29-asis TŠK faktiškai buvo kovai nepasirengęs junginys. Jis galutinai išformuotas 1941 m. rugpjūtį ryšium su laikinu korpusų grandies likvidavimu Raudonoje Armijoje.

Naudoti šaltiniai ir literatūra:

Rusijos valstybinis karinis archyvas (RVKA). – F. 36396, 35007, 37848.

Centrinis Gynybos ministerijos archyvas (CGMA). – F. 221.

Kova už sovietinį Pabaltijį Didžiajame tėvynės kare 1941–1945 m. – Pirmoji knyga. – Ryga, 1966.

Latvių tautos kova Didžiojo tėvynės karo metais, 1941–1945 m. – Ryga, 1970.

Pabaltijo karinės apygardos istorija. 1940–1967 m. – Ryga, 1968.

Kiaupa Z., Miaesalu A., Pajur A. Straube G. Baltijos šalių istorija. – „Avita“, 1999.

Petrov B. N. Pabaltijo karinės formuotės prieš prasidedant Didžiajam tėvynės karui ir jo pradžioje // Karinis istorinis archyvas. – 10 leid. – M., 2000.

REFORMATION DES FORCES ARMÉES LITUANIENNES AU CORPS MILITAIRE TERRITORIAL DE L'ARMÉE ROUGE

A. ČEPENKO

En été 1940 la Lettonie également la Lituanie et l'Estonie sont devenues membres de l'Union Soviétique en acquérant le statut des Républiques indépendantes de l'URSS. Après la réorganisation de toutes les structures de l'État, les forces armées de ces trois pays Baltes ont fait partie de l'armée rouge de l'URSS. Les forces armées lituaniennes ont été reformées au 29e corps militaire d'armée rouge. Durant une année ce corps territorial militaire provisoire devait être reformé au corps militaire exterritorial de standard. D'après le planing sur la base du 29e corps militaire devait fonctionner deux divisions et des unités militaires où seulement les appelés de la Lituanie et les militaires de l'ex-forces armées lituaniennes devaient faire leur service. La tenue était gardée la même en ajoutant les insignes de l'armée rouge. L'armement et le matériel étaient aussi empruntés à l'ex-forces armées lituaniennes. Le 29e corps est resté sous la subordination des généraux et des officiers de l'ex-forces armées lituaniennes. La formation du corps mentionné a duré longtemps et elle n'était pas encore terminée en 1941, comme c'était prévu. Après la prestation de serment militaire à l'armée rouge le 23 février, les officiers et les soldats de ce corps étaient envoyés au camps d'été. Au début de juin 1941, avant les attaques allemandes contre l'URSS, presque tous les commandants des forces armées lituaniennes avaient subi des représailles. Le 14 juin 1941 plusieurs citoyens de la Lituanie étaient déportés. A la suite de ces événements la formation militaire était arrêtée, les militaires démoralisés. Pour cette raison le 29e corps territorial n'est pas devenu un vrai corps militaire. Au début de la Guerre mondiale en juin 1941 il a été réformé, les corps de l'armée rouge provisoirement dissous.